

Було це в тисяча дев'ятсот бідувадцятому році.

На Лисій горі, під Києвом, ще з ранньої весни почалася жвава робота. Місцеві Чорти будували нову, велику світлицю. Хуки обкладали її мохом, блискучими мушлями, сосновими шишками та іншими оздобами. Відьми підмітали подвір'я, посипали піском, чепурили стіни. Лісовики садили нові дерева, рясні кущі та чудові квіти. Мавки пололи квітники, гарненько розстиляли барвінок, підпирали чорнобривці, підв'язували кручені паничі та високі повні рожі. Русалки носили з Дніпра воду на поливку й доглядали розкішного водограя, що його поставив Водяник. Того водограя було зроблено так хитромудро, що дрібні бризки з нього летіли тонким водяним порошком зі стелі по всій світлиці й робили в ній приємну прохолоду...

В середині червня вже все було готове. Тільки Дідько зі своїми помічниками, Бісовими Синами, закінчував приладдя до освітлення. Та ще не впорались манесенькі Злидні, яким було загадано розправляти травинки та змітати порошок, бо з-поза Дніпра часто налітав вітер.

В ніч на Івана Купала вся середина Лисої гори блищала. Палали тисячі різнокольорових вогнів, сяло не тільки у світлиці, а також і по всіх кутках садів та квітників. Чудово світилися вогненні квітки папороття, а доріжки були мов з освітленого скла: так виблискували вони ніжним синьо-жовтим сяйвом чистої, свіжої порохні.

Опівночі зі всіх сторін почали злітатися гості. Кого-кого тільки тут не було!.. Бо ж це мали бути не звичайні щорічні збори. Було то велике, урочисте зібрання всієї Невидимої Сили з усіх кутків світу, тобто "міжнародний конгрес". Так принаймні говорили наймудріші, вчені Чорти.

Крім місцевих, українських Чортів, одягнених в пишні старовинні різнобарвні козачі жупани, Відьом — в шовкових та єдвабних кунтушах й дорогоцінних очіпках, Вовкулаків — в синіх чумарках з широкими

солом'яними брилями, Водяників, Лісовиків, Упирів, чудових Мавок та Русалок, гарнесеньких, пухнатих Хух і тому подібних сил, прилетіли на зібрання у великому числі представники, яких тут звали "панам делегатами", різних чужоземних сил. Були тут молоді, красні юнаки Диви з Персії[1] та їхні друзі Джини[2] з міста Мазандерана. За ними прибули надзвичайно гожі дівчата Пері з палкої Індії. Потім з'явилися маленькі Тролі та Ельфи[3] з прозорими крильцями. Вони поприлітали з Німеччини та Швеції. Далі прибула ціла ватага струнких, чепурних Леді[4] з Шотландії, Коррігани та Нічні Прачки[5] з Франції. Потім з Чех приїхав найстарший Водяник Гастрман в супроводі цілого почту з Шотеків та Скршитеків[6]. За ними, мов блискавка, з'явився знаменитий польський чорт Борута з Водяницею Гопланою. З другого боку підлетіли італійські відьми — сумні, бліді Стріги та веселі й балакучі Бефани...

Та хіба ж їх можна всіх перелічити?! Вони летіли й летіли без кінця-краю... А між ними метушилися найрізноморідніші Елементалі: Саламандри, Ундіни, Сильфи, бородаті маленькі Гноми.

До кожного меншого гостя було приставлено по одній Хусі. Вона допроваджувала новоприбулого на його місце в залі й лишалася при ньому до послуг. Значнішим гостям прислужували Мавки й Русалки. Меткий Перелесник означав місця, а Дитинчата-Потерчата роздавали гостям програми засідання та розносили всякі солодкі заморожені ласощі.

Насамкінець прилетіли найповажніші Духи: Гуд — з Кавказьких гір та старий-престарий Пан з Греції. З ним прибула сила жвавих фавнів та веселих Сатирів. Ще пізніше з'явилися почесні пані: цариця Рейна — німкеня Лорелея, чеська Мелюзина, трьохока грекиня Геката, оточена трьома старими Парками.

Коли вже всі сиділи на призначених їм місцях, з сусіднього кришталевого залу відчинилися двері. Два струнких молодих Чорти, вбрані в блискучі козацькі шати, повільною ходою вивели під руки найстарішого й найповажнішого на Вкраїні Чортового діда — Вія.

Він був у темно-синій, довгій киреї, обшитій золотим галуном. Сиві довгі козацькі вуса спадали мало не до пояса, на якому брязчала оздоблена дорогоцінним камінням шаблюка. В руці тримав золоту, сяючу вогнями булаву. Довгі-довгі вії затуляли йому очі.

Тихою ходою Вій підвівся на підвищення. Все навколо вмиль замовкло. В залі стало так тихо, що чути було, як в садах шелестіли листочки, як дихала трава, як шепотіли пелюстки квіток, як витікали з них пахощі.

Вій не сів, а стоячи запитав:

— Прибули всі запрошені?

— Майже всі, ясновельможний пане! — відповів йому старий вусатий Біс.— Нема тільки зимовиків, як наприклад, Дюді тощо, бо їх не можна влітку добудитися. Нема з Африки та Австралії представників, шановних Дурдалів та Діємеїв, бо там ще не почалася ніч, й вони вилетять пізніше. Нема тут Мани та Потороч, яким я звелів стояти навколо гори й не допускати сюди непроханих. Та не знать, з якої причини ще й досі не прибув єврейський Хапун. Всі інші тут, в залі.

— Добре. Починаємо засідання. Підведіть мені вії.

Молоді Чорти, його осавули, обережно підвели йому вії. Старий бистрим поглядом оглянувся по залі й дзвінким, чистим голосом, зовсім молодим, що бринів, як струна на челі, промовив:

— Всіх присутніх представників невидимої світової сили щиро вітаю! Прошу до мого столу високоповажних та дорогих гостей: пань Гекату, Лорелею, Мелюзину та панів Пана й Гуда.

Всі запрошені вмиль опинилися за столом.

— Ви знаєте, світлі збори, чого ми зійшлися сьогодні на нашій славній землі...— почав говорити Вій.

Але вже тепер він промовляв не так, як сказав перше привітання. Спочатку він говорив, як звичайно говорять люди. Тепер же почав інакше. Невидима сила, розмовляючи межі собою, не вживає слів. Вона тільки думає, а той, до кого вона звертається, бачить всі ті думки. Тому найдовша промова триває всього якусь єдину мить.

Така була й дальша промова старого Вія.

Він говорив про те, що земна повітряна й водяна невидима сила не може далі терпіти кривди та образи від невдячних людей. Бо люди вважають її за нечисту силу, собі ворожу. Вони по-дурному бояться її, наклепують на неї всякі дурниці та небилиці, накидають їй найогидніші вчинки. Вони раз у раз лаються поміж собою найменнями Чортів, Відьом та інших невидимих сил.

— Все це дуже-дуже нам тяжко терпіти! — говорив Вій, коли б перекласти його промову-думку на звичайну людську мову.— Тяжко не один раз, а тричі тяжко, бо несправедливо, не відповідає дійсності й безтямно. Найгірше ж те, що люди, безнастанно ганьблячи нас, тим часом запевняють, що ми зовсім не існуємо. Жодний чорт не може слухати без сліз, як вони раз у раз повторюють, що нас "не було, нема й не буде!", бо ж тим просто нас живих вони кладуть у домовину...

— Правда! Гірка правда! — мов одні груди, зітхнули тисячі присутніх, а старий Дідько аж схлипнув. Плакала також і Чортова Матір.— Так-от, панове, на нашій славній землі, на землі, де живуть люди, про яких чужинці говорять так само, як вся людність про нас,— мусимо ми знайти спосіб добитися від людей правди. Мусимо підвести тим незрячим їхні вії. Нехай, нарешті, визнають вони, що ми існуємо, що ми завжди були й будемо їм друзями, вічно до них прихильними. Дарма, що вони так гидко про нас думають й завжди намагаються зробити нам якусь шкоду!..

— Так, так! — загукали присутні.

— Панове громадо! Хто з вас може дати добру раду, прошу сказати!
— закінчив Вій і тихо сів у свій розкішний фотель[7].

По залі пробігло тихе шепотіння. Всі дивилися на мудрого Гуда та Хитрого Боруту. Чекали, що вони скажуть. Коли це біля входу в зал почулася якась метушня. Всі повернулися до дверей і вгледіли на порозі Хапуна. Його обличчя було перелякане, з-під ярмулки[8] котив рясний піт, новий оксамитовий лапсердак[9] був притрушений курявою.

Він став просто перед Вієм і тремтячим, немов козячим, голосом промекав:

— Пробач, батьку! Сталася зі мною несподівана пригода.

— Що значить несподівана?

— Можливо, що дуже важна пригода, батьку!..

— Говори, слухаємо! — махнув рукою Вій.

Тоді Хапун почав розповідати, що коли він вже летів сюди, то спіткав під синагогою в Кременчуці дуже-дуже вбогого єврея. Той єврей голосно плакав та нарікав, що краще б йому вмерти, як так страшенно бідувати. Хапун не міг пролетіти байдуже повз нещасливого і, як велить йому його обов'язок, вхопив того бідолаху, щоб віднести до Єврейського Королівства. Тільки ж, як він боявся спізнитися на збори, то намислив спочатку занести того єврея на часинку до Чортового Батька, житло якого було йому по дорозі. Але ж, на диво, єврей не захотів летіти з України до іншого краю. Він кричав, просився й так сильно пручався, що вислизнув з Хапунових рук й полетів додолу. Хапун кинувся прожогом за ним, мов шуліка на голуба, й вже над самою землею встиг притримати того єврея за коміра. Однак єврей, доторкнувшись землі, так дременув,

що в пазурах у Хапуна лишився тільки подраний люстриновий[10] лапсердак. Позаяк єврей падав у натовп, а надворі було зовсім поночі, то Хапун, ловлячи його, вхопив помилково якусь другу кощаву людину з таким же довгим носом, як і в першого кременчуцького єврея. Вхопив і швидко подався в хмари. Коли ж Хапун вже звівся так високо, що вилетів понад хмари, то тільки тоді, аж при місячному світлі побачив свою помилку. Правда, він вже немов передчував її одразу, бо той, новий, не сперечався, не викручувався, а навіть сам чимдуж вимахував руками та ногами, неначе допомагаючи Хапунові линути вгору. Коли ж Хапун добре його роздивився, то побачив веселі очі й лагідну посмішку на рожевому обличчі.

Тепер уже й сам Чорт злякався своєї помилки та так, що мало не впустив своєї ноші.

— Хто ти? — спитав він того парубка.

— Письменник! Газетний співробітник!

— Що значить — письменник? Ти — єврей?

— Ні, я не єврей, я — українець.

— А як же ти мене розумієш, коли я говорю з тобою по-єврейському?

— Я знаю двадцять мов, розумію й цю.

— Ой, вей мір! — закричав повним голосом Хапун.— Що ж я маю з тобою робити? Я ж Хапун!..

— Що ти — Хапун, я те знаю! — відповів йому письменник.— А що ти зі мною робитимеш, це вже ти повинен знати, коли взяв мене на прогулянку.

— Що за мара? — здивувався Хапун.— Ти знаєш, що я Чорт, і не боїшся?

— А чого ж мені боятися? — також здивувався й письменник.— Хапали мене не раз ще гірші, як Чорти, та й то я не лякався. Я — людина козацького роду. Й діди мої Чортів не боялися, та й я не боюся жодної пригоди. А тепер так я навіть дуже радий. Одно, що це — цікаво й дає цілком нові враження, яких мені, письменникові, треба. Я відколи живу, не вилітав понад хмари. А це дуже приємно!

Але ж Хапун вирячив очі, як теля на нові ворота, ляпав вухами й рішуче не знав, що ж йому робити з тією дивовижною людиною? Пустити її додолу він не міг, бо парубок напевне б розбився, а тоді б загинула людська душа, чого ще ніколи через жодного Чорта не траплялося. Нести його до Єврейського Королівства також було не можна, бо там приймали тільки самих євреїв. Вертати назад було пізно, бо Хапун знав, що він вже й так спізнився на засідання на Лисій горі. У Чортового ж Батька було темно: видимо, той вже давно був на зборах. Що ж казати?!

— Слухай-но сюди,— озвався знову Хапун.— Так ти таки й справді не боїшся того, що ви, люди, звете нечистою силою?..

— Ха-ха-ха! — засміявся письменник.— То ти хочеш, щоб я побожився? Про мене...

— І не гніваєшся на мене?

— Тю-тю на тебе, Чорте! Та посоромся, нарешті. Повинен же ти мати розум! Я ж тобі щиро кажу, що дуже тобі вдячний за повітряну подорож. Тепер, як верну додому, то враз почну вчитися на літакові. Бо я вже знаю, що це зовсім не страшно...

— Ти знаєш що, парубче?! — сказав тоді Хапун.— Сьогодні всесвітні збори Невидимої нашої Сили на Лисій горі. Я вже через тебе спізнився й

не можу далі розводити з тобою теревені, хоча ти мені й дуже до вподоби. Лишається одне: дозволь мені віднести тебе туди, а перед світом я донесу тебе назад, куди ти сам схочеш. Тільки одна умова: ти сидітимеш там, де я тебе посаджу, й мовчки чекатимеш, поки я прийду за тобою.

— Про мене. Я згоден,— відповів письменник.— Тільки й у мене буде до тебе одне прохання. Даси мені там паперу й атраменту[11] та шкляночку чаю з цитриною. То, поки ви там радитиметесь, я напишу свою чергову статтю до газети.

На тому вони й погодились. Хапун полетів, як вітер. Приніс письменника до Лисої гори й звелів якійсь Поторочі принести паперу, атраменту, чаю, посадив його в калавурці[12] у Мани, а сам метнувся до Вія за пробаченням...

Всі вислухали Хапуна з величезною цікавістю. Чекали тепер, що скаже йому Вій. Але ж Вій не сказав Хапунові й слова, тільки звернувся до зборів:

— Панове громадо! Ви чули Хапунову пригоду. Мені здається, що випадково це може бути нам на користь. А що, якби цій людині дати певні припоручення? Що ви на це скажете, мої панове?

Першим озвався Гуд, старий дух Кавказу. Говорив він з придигом, як звичайно говорять кавказці.

— З того, що розповів нам кунак[13] Хапун, можна гадати, що той письменник — людина, варта довір'я. Коли він козацького, тобто лицарського, роду, то він дотримає слова. А коли він нічого не боїться по-дурному, як звичайно робить більшість людей, то, певне, згодиться якийсь час пожити межі нами. Довідавшись про наше життя, вдачі та чини, може своїми книгами виправити одвічну помилку людей відносно

нашого брата. Нехай же йому допоможе Аллах, а ми так само мусимо допомогти йому якнайбільше...

Тоді попрохав слова знаний польський Чорт Борута.

— Всамперед запитаю вельможного колегу пана Хапуна,— почав він, ввічливо кланяючись,— як та людина одягнена: по-панському чи по-хлопському?

— В одязі панській, а в білизні селянській: має вишивану сорочку з жовто-синьою стьошкою.

Тоді Борута повернувся до зборів й сказав:

— Світлі збори! Прекрасні Пані! Ясновельможні Панове! Видко, що то — не пан. В противному разі, я був би дуже обережний.

Увесь свій вік я маю діло виключно з панами й ще не здибав жодного, котрий би не силкувався мене одурити. Людина ж, що носить вишивану сорочку зі своєю національною одзнакою, то — добра людина. Тим-то я радив би запросити сюди того пана письменника.

Всі інші згодились на тім одноголосно.

— Приведіть сюди Людину! — звелів тоді Вій.

До залу вступив письменник. Очі його заграли захопленням, коли він угледів таке дивне видовисько, блиск, пишноту, розкоші. Він виступив на середину, чемно вклонився старому Вієві, а потім всім присутнім й щирими словами привітав збори.

— Шановна Людино! — звернувся до нього Вій, пильно його оглядаючи.— Скажіть нам, що ви думаєте про Невидиму Силу? Тільки

прошу вас говорити коротко, не як ваші люди, бо ми не маємо часу на балачки.

— Я думаю, мої панове, що жива Невидима Сила, котра населяє землю, воду й повітря, мабуть, подібна на електрику, що ми, люди, звемо громовиною. Ніхто з нас не бачив самої електрики, але всі знають її властивості: блискавицю, грім, світло, силу. Для всіх, хто вміє з нею як слід поводитись, вона пожиточна. Хто ж не знає, як з неї користуватись, той має тільки шкоду. Так я міркую й про Невидиму Силу.

— Знаменито, славно! — загули всі в залі.

— Чи не згодніся б ви, пане письменнику, пожити деякий час з нами, бути нашим милим гостем? Ви б побачили на власні очі наше життя й працю, а потім могли б написати цікаві людям й корисні нам книги,— запитав знову Вій.

— Це було б дуже цікаво. Й написати не штука, але ж чи найду я видавця, щоб мої книги видрукував?

— Ну, це вже ми вам допоможемо! — озвався Дідько.

— Тоді з найбільшою радістю приймаю ваше ласкаве запрошення. Вважаю це для себе за велику честь. Але... вибачте, світле панство! Навіщо ви про все мене питаєте, коли ж ви, я гадаю, самі бачите всі мої думки?

— То правда. Ми знаємо ваші думки, тільки ж, коли ми говоримо з людьми, то хочемо, щоб вони своїми власними словами сказали нам, що думають.

По тому Вій звернувся до зборів:

— Так згодні всі, панове громадо, просити пана письменника до нас в гостину?

— Згода! — залунало з усіх кутків одно слово.

Вій поглянув на Схід. Там вже почало світлішати.

— Наш час надходить! — промовив він.— Швидко почне світати. Дякую всім присутнім.

Кінчаю засідання й прошу всіх, а також вас, пане письменнику, в сад, до вечері...

Заграли ніжні музики, зачувся чудовий спів Русалок. Вони співали:

Над тихим Дніпром срібноводним

Складаємо щирий привіт

Всім силам незримим природним...

Хай житимуть тисячі й тисячі літ!..

Хай правда по світі полине,

Щасливі хай будуть всі люди...

Відціль, з чарівної Вкраїни,

Хай радість розійдеться всюди!..

В саду стало ясно, як вдень,— то старий Дідько засвітив свої вогні. На великих полянах самі собою з'явилися довжелезні, розкішно прибрані

столи. Гості посідали, а перед кожним вмість стала та страва, що він найбільше любив...

Три роки прожив у Невидимої Сили в гостині письменник. Бачив він всі таємничі царства всіх духів, пізнав їхні звичаї, довідався про їхні вчинки й вже почав був писати про них книгу...

Але прийшов тисяча дев'ятсот кувернадцятий рік. На землі почалася страшна колотнеча. Люди робили такі діла, на які ніколи не зважився б найгірший Чорт. І було їм вже не до того, щоб читати книги про Невидиму Силу.

Письменник, що за цей час звик бачити тільки саме добро, гірко засумував. Поживши довший час з Чортами, не злюбив він лихих людей. Прийшов він до Вія й почав його просити, щоб той звелів однести його до безлюдної Африцької пустині до найстарішого й наймудрішого Сфінкса. Вій радо пристав на його бажання.

І от, перед тим, як письменник мав відлетіти до Африки, він на часинку забіг до мене, бо ми з ним були товаришами й колись писали вкупі у одній газеті. Коротко він розповів мені багато цікавого з своїх вражень за останні три роки. Розповідав він так швидко, як Чорт. Через те я багато дечого не міг затямити. Однак дещо я пам'ятаю й посписував у цій книзі. Тільки не за все твердо ручуся, бо ж на власні очі я нічого того не бачив, то й, можливо, що часом десь трохи помилився...

Та дарма! Коли мій товариш видасть вже свою книгу "Про Невидиму Силу", тоді вже ви й самі побачите, в чому я помилявся. А до того ж часу будете знати принаймні хоч трохи правди про ті створіння, що невидимо живуть обіч з нами та нам допомагають...

[1] Диви з Персії — міфічні істоти.

[2] Джини — у мусульманській демонології духи, що населяють гори.

[3] Тролі та Ельфи — лісовики.

[4] Леді — персонаж шотландського фольклору.

[5] Коррігани та Нічні Прачки — міфологічні істоти.

[6] Гастрман, Шотек, Скршитек — персонажі чеського міфологічного фольклору.

[7] Фотель — крісло.

[8] Ярмулка — шапочка з м'якої матерії без околички, яка щільно прилягає до голови.

[9] Лапсердак — старовинний довгий верхній одяг польських і галицьких євреїв.

[10] Люстриновий — пошитий з люструну, вовняної або напіввовняної тканини з глянцем.

[11] Атрамент — чорнило.

[12] Калавурка — сторожове приміщення.

[13] Кунак — товариш (татарське слово).